

Chile 1973. Wojskowy zamach stanu Augusto Pinocheta.

Autor:

Jakub Świderski

Ameryka Łacińska po 1960r. stała się obiektem rywalizacji dla dwóch wielkich mocarstw, Stanów Zjednoczonych i ZSRR. USA starało się rozciągnąć strefę wpływów na całym kontynencie. Kennedy w 1961r. ogłosił „Sojusz dla postępu” zakładający przeprowadzenie wielu reform na obszarze Ameryki Łacińskiej, w celu poprawienia standardu życia na tym kontynencie. Ta decyzja zapoczątkowała wiele reform ekonomiczno społecznych, m.in. w Chile.

Lata 1964-1970 to okres, w którym władzę w Chile sprawowała Partia Chrześcijańsko-Demokratyczna. Zakładała wprowadzanie reform społeczno-gospodarczych zgodnych z nauką społeczną kościoła. Ugrupowanie to jednak nie zdołało zmienić sytuacji w państwie na lepsze, co spotkało się z coraz bardziej negatywnym nastawieniem społeczeństwa. W 1970r. w wyborach prezydenckich w Chile zwyciężył przedstawiciel lewicowego ugrupowania, Salvador Allende Gossens. Same wybory były poprzedzone licznymi akcjami propagandowymi, wspieranymi przez CIA, mającymi na celu niedopuszczenie lewicowego kandydata do objęcia urzędu. Rząd Jedności Ludowej chciał przekształcić Chile w kraj o ustroju socjalistycznym. Miało się to odbyć dzięki wprowadzaniu stopniowych reform w państwie. Trzyletni okres lewicowych rządów nie zdołał jednak poprawić sytuacji w państwie, a co więcej pogorszył ją. Rząd nie był w stanie zapewnić swoim obywatelom wyżywienia, w tym celu musiał użyć 370 mln rezerw dolarowych państwa w celu importu żywności. Zaczęło brakować podstawowych produktów. Dodatkowo źle na stan gospodarczy kraju wpłynęło zwiększenie zatrudnienia przy jednoczesnym spadku produkcji. Silną pozycję w kraju zyskało paramilitarne ugrupowanie Ruch Lewicy Rewolucyjnej (*Movimiento de la Izquierda Revolucionaria* – MIR). Ruch ten skupiał zakłady pracy i biedne dzielnice mieszczańskie. Funkcjonujący w jego ramach Chłopski Ruch

Rewolucyjny, dokonywał wielu zbrojnych zagarnięć posiadłości ziemskich, często dochodziło do walk z ludnością wiejską.

„Można wyróżnić kilka głównych przyczyn, które doprowadziły do upadku rządu Jedności Ludowej, takich jak: kryzys gospodarczy wywołany zarówno nieprzemyślaną polityką rządu, jak i czynnikami zewnętrznymi; narastanie przemocy i podziałów społecznych; brak porozumienia politycznego z innymi partiami, przede wszystkim z Partią Chrześcijańsko-Demokratyczną; brak porozumienia wewnątrz koalicji rządu Jedności Ludowej”¹

Kryzys w państwie zaowocował akcjami społecznymi wyrażającymi sprzeciw wobec obecnej polityki rządu. W grudniu 1971r. na wezwanie organizacji kobiecych związanych z prawicą doszło do marszu „pustych garnków” manifestującego niezadowolenie z sytuacji na rynku, w jego czasie doszło do zamieszek ulicznych. W 1972r. strajk generalny rozpoczęli transportowcy, co w krótkim czasie spowodowało problemy z napływem towarów do kraju i paraliż ekonomiczny. „Do strajku generalnego przyłączyli się sprzedawcy, a następnie przedstawiciele wolnych zawodów: lekarze, adwokaci, bankowcy. Strajk poparło 600-700 tysięcy osób, dochodziło do walk ulicznych i aktów sabotażu. Allende ogłosił stan wyjątkowy w 20 prowincjach i wprowadził wojskowych do rządu”². Mimo to rząd tracił powoli kontrolę nad państwem, zaczęły zwiększać się liczby bojówek paramilitarnych bezkarnie działających na terenie kraju. Prezydenta oskarżano o beczynność i niespełnienie obietnic wyborczych, oraz łamanie konstytucji. Sąd Najwyższy wystosował prośbę do prezydenta, aby ten zareagował na przestępcze działania ugrupowań związanych z lewicą. W związku z brakiem reakcji, Sąd Najwyższy 26 maja 1973r. oskarżył prezydenta

¹ W. Klawiec, *Proces pokazowy. Oskarżony Augusto Pinochet*, Warszawa 2001, s. 23.

² Tamże, s. 26.

o „tolerowanie bezprawnych działań administracji, uniemożliwianie wykonywania decyzji sądowych, oraz brak szacunku dla władzy sądowniczej, co prowadzić miało do kryzysu praworządności”³. Dnia 23 sierpnia Izba Deputowanych wezwała prezydenta, wystosowując do niego rezolucje, aby ten przywrócił porządek konstytucyjny w kraju. Dodatkowo wspomniano o konieczności użycia siły w celu zapobieżenia dalszej anarchizacji kraju. Ta decyzja stała się późniejszą podstawą do przeprowadzenia puczu.

W Chile od 1932r. ograniczano możliwość ingerencji wojska w politykę. Wizja użycia siły do walki o porządek w państwie nie spodobała się organizacjom prawicowym i części wojskowych. Mimo wszystko Generał Rene Schneider , naczelny dowódca sił zbrojnych od 1969r. wydał komunikat mówiący o posłusznej roli wojska wobec Kongresu, którego decyzje mają być wykonane jako obowiązek i reakcja na zachodzące w państwie zmiany społeczno-polityczne. W 1972r. w skład Rządu Jedności Ludowej weszli wyżsi oficerowie mający za zadanie zahamowanie strajku generalnego. W armii zaczęło narastać niezadowolenie i część wojskowych sprzeciwiła się rządowi Allendego. Niezadowolenie to osiągnęło szczyt w czerwcu 1973r., kiedy to bunt w garnizonie pancernym był na tyle silny, iż próbowano zdobyć pałac prezydencki za pomocą szturm czołgami, jednak w ostateczności do samego ataku nie doszło dzięki natychmiastowej reakcji rządu i próbie negocjacji. W samych walkach natomiast zginęły 22 osoby. Ten bunt doprowadził do przełomu w armii. Zbuntowała się większość wojskowych i dowódców, czego skutkiem miał być wrześniowy zamach stanu.

W sierpniu 1973r. Allende zaczął przetasowywać skład rządu, złożonego z wojskowych, gdzie powołany został ówczesny dowódca garnizonu w Santiago, generał Augusto Pinochet.

---

³ Tamże, s. 29.

Augusto Pinochet urodził się 11 listopada 1915r. W wieku 18 lat wstąpił już do szkoły wojskowej, którą ukończył ze stopniem podporucznika w 1936r. Następnie pracował jako wykładowca i instruktor w szkołach wojskowych oraz pełnił służbę w jednostkach wojskowych na terenie całego kraju. W 1968r. powrócił do stolicy Chile, Santiago, aby uzyskać nominację na generała brygady.

Po objęciu stanowiska głównodowodzącego sił lądowych, generał Augusto Pinochet, mógł rozpocząć przygotowywania do puczu na szeroką skalę. Współpracował on z CIA, które dofinansowywało już od wielu lat wszelkie działania na rzecz obalenia lewicowych rządów w Chile. Wspomagało propagandę, korumpowało chilijskich polityków. Stany Zjednoczone sądziły, iż dzięki pomocy w obaleniu rządu Allende, będą znów w stanie wpływać na politykę w tym kraju, gdzie wprowadziły już wcześniej liczne sankcje gospodarcze. W późniejszym czasie strefa wpływów USA miała się rozszerzyć na terytorium całej Ameryki Łacińskiej. Dodatkowo Amerykanie prześcigali się z ZSRR o zdobycie przewodniej roli w tej części Świata.

Pinochet bacznie obserwował zmiany zachodzące w państwie. Niewątpliwie myśląc o organizacji puczu pragnął uzdrowić chilijską gospodarkę, jednak bardziej od tego żądał rozprawienia się ze zniechęconym socjalizmem marksistowskim, jego zwolennikami i za wszelką cenę nie chciał pozwolić na przekształcenie kraju w państwo o ustroju socjalistycznym. Pinochet „pozyskał poparcie dowódców pozostałych sił zbrojnych i rozpoczął przygotowania do obalenia rządów Allende”⁴. Można powiedzieć, że wykorzystał on idealny moment do zdobycia poparcia dla jego planu przeprowadzenia zamachu stanu.

---

⁴ N. Cawthorne, *100 tyranów despotów i dyktatorów*, Warszawa 2007, s. 485.

Spółeczeństwo w państwie było bardzo sfrustrowane, ludzie byli zastraszeni, porządkiem dziennym stały się starcia bojówek paramilitarnych na ulicach. Sam zamach stanu nie był dla ludzi zaskoczeniem, wielu obywateli świętowało i cieszyło się z obalenia rządów Allendego licząc na poprawę w państwie.

Rankiem 11 września 1973r. przystąpiono do puczu. Junta składała się z przedstawicieli czterech rodzajów sił zbrojnych i bezpieczeństwa. Byli to kolejno: generał Augusto Pinochet, admirał Jose Toribio Merino Castro (dowódca marynarki wojennej), generał Cesar Menzoga Duran (przedstawiciel karabinierów), generał Gustavo Leigh Guzman (dowódca sił lotniczych).

Pierwsze doniesienia w mediach na temat zamachu dotyczyły buntu w jednostce marynarki. Okręty chilijskie powróciły w nocy potajemnie do portu w Valparaiso z manewrów, na które wypłynęły dzień wcześniej wraz z flotą amerykańską. To wzbudziło podejrzenia, a w chwili wybuchu zamachu było jego jedyną pewną przyczyną. Plan był bardzo dobrze zorganizowany i przemyślany w celu zagwarantowania jego powodzenia.

W obawie przed masowym oporem w państwie Junta podzieliła kraj na regiony podlegające dowódcom poszczególnych sił zbrojnych, a stolicę państwa podzielono na strefy okupacyjne, co miało zagwarantować kontrolę nad Santiago. „Sformułowano trzy podstawowe cele: zatrzymanie a następnie wydalenie prezydenta Allende; opanowanie możliwych ośrodków oporu w Santiago (wyższe uczelnie, zakłady przemysłowe); szybkie rozciągnięcie kontroli nad całym terytorium kraju, zwłaszcza nad regionami południowymi)⁵. Mimo, iż obawiano się walki na terenie całego kraju do poważniejszych starć doszło jedynie w samej stolicy. Celem natarcia stał się pałac prezydencki La Moneda, gdzie przebywał prezydent chroniony

---

⁵ W. Klawiec, dz. cyt, s. 40.

przez „Grupę Przyjaciół Prezydenta” i jego współpracowników. Junta wezwała o 8:30 prezydenta do poddania się, ten jednak w przemówieniu radiowym zapowiedział, że nie zamierza się poddać, a tym bardziej opuścić kraju. Pinochet liczył na to, że prezydent łatwo się podda i odleci z kraju specjalnie przygotowanym dla niego samolotem. Doszło do wymiany ognia. Opór z pałacu prezydenckiego był bardzo silny i zaskakujący dla wojskowych. W związku z trudnościami w zdobyciu pałacu junta o 10:30 postawiła ultimatum prezydentowi, w którym zapowiedziała, że jeśli ten się nie podda zaatakują pałac z powietrza. Odpowiedź ze strony Allendego była negatywna. Generał Leigh wydał rozkaz ataku pałacu, do którego doszło ok. 11:30. Zwolennicy prezydenta byli w stanie stawiać opór jeszcze do godziny 14:00. Potem Allende rozkazał swoim współpracownikom opuszczenie pałacu, a sam zdecydował się popełnić samobójstwo.

Przyczyna śmierci prezydenta nie jest do dzisiaj do końca jasna. Jak relacjonowali uczestnicy obrony pałacu, rzeczywiście popełnił on samobójstwo. Tak też dzisiaj uważają badacze historyczni. Jednak żona prezydenta przedstawiała wersje, w której jej mąż miał zginąć w heroicznej i bohaterskiej walce w obronie pałacu. Podobnego zdania był Fidel Castro, który w swoich przemówieniach bronił wersji przedstawianej przez żonę Allendego. Dzięki temu wizja ta na długo utkwiała w świadomości Chilijczyków.

„Od 11 września rozpoczęły się masowe aresztowania, pacyfikacje fabryk i osiedli, dokonywanie egzekucji”⁶. W pierwszych dniach zamachu zatrzymano ponad 50 tys. osób. Ludzi przetrzymywano w budynkach użyteczności publicznej. Były to głównie szkoły, kościoły, koszary wojskowe, uczelnie. Do tych miejsc zalicza się jeszcze Stadion Chiński

---

⁶ Tamże, s. 40.

i Stadion Narodowy w Santiago. „Aresztowanych przetrzymywano w szatniach, a w dzień przemieszczano na płytę stadionu. Około 50% osób przetrzymywanych na stadionach zostało poddanych torturom”⁷. Wyższych rangą urzędników i współpracowników Allendego przetransportowano do ośrodka internowania znajdującego się na Wyspie Dawsona w cieśninie Magellana, w celu odseparowania ich od reszty kraju.

Junta w październiku opublikowała Białą Księgę, w której uzasadniała przeprowadzenie puczu. Była tam mowa o rzekomym „Planie Z, czyli mającym się odbyć w połowie września autoprzewrotu przeprowadzonego przez Grupę Przyjaciół Prezydenta”⁸. Dowody zawarte w Białej Księdze były sfałszowane, posłużyły one jedynie do uzasadnienia krwawego puczu. Była w niej również mowa o zakrojonych na szeroką skalę przygotowaniach do autoprzewrotu, o składowanej broni w pałacu prezydenckim, dofinansowywaniu bojówek przez rząd, szkoleniu partyzantów.

W dniu wybuchu puczu Pinochet objął stanowisko przewodniczącego kolegijskiej junty, które miało być sprawowane początkowo kolejno przez każdego z czterech dowódców sił zbrojnych. W 1974 Statut Junty Rządzącej zdecydował o mianowaniu Pinocheta Prezydentem Junty Rządzącej. Stał się dzięki temu naczelnym dowódcą w kraju. Powoli zaczął on realizować swój cel, jakim było skupienie całej władzy w państwie w swoich rękach.

System polityczno-prawny ustanowiony przez juntę opierał się na około 3,5 tys. wydanych do 1980r. dekretach. Pinochet wprowadził w państwie wieloletnią dyktaturę

---

⁷ W. Klawiec, dz. Cyt, s. 41.

⁸ Tamże, s. 41.

i tyranie. W kraju toczyła się wojna domowa. Stale kontrolował przez te wszystkie lata, aby nie odrodziły się żadne siły wewnątrz państwa mogące mu zagrozić. Obawiał się nawet członków junty, z których wielu w pierwszych latach zamachu odsunął w stan spoczynku. Według oficjalnych szacunków komisji powołanych w 1990r. całkowita liczba ofiar w okresie dyktatury Pinocheta to 3197 osób, jednak nieoficjalnie podawane liczby są często nawet o kilka tysięcy większe.

Krwawe rządy generała pozwoliły w przyszłości postawić go w stan oskarżenia o zbrodnie ludobójstwa, stosowania tortur i terroryzm. Augusto Pinochet Ugarte zmarł dnia 10 grudnia 2006r. Nigdy nie udało się go skazać później umieścić później w więzieniu. W późniejszych latach jego życia nie pozwalał na to jego stale pogarszający się stan zdrowia. Zapisał się w historii jako jeden z najokrutniejszych dyktatorów.

Bibliografia:

- Wojciech Klawiec, *Proces pokazowy. Oskarżony Augusto Pinochet*, Wyd. El-ka, Warszawa 2001.
- Nigel Cawthorne, *100 tyranów despotów i dyktatorów*, Wyd. Świat Książki, Warszawa 2007.
- Axelrod Alan, *Władcy tyrani i dyktatorzy: leksykon*, Wyd. Politeja, Warszawa 2000.
- Pozuelo Eduardo Martin, *Hiszpania oskarża Pinocheta*, Wyd. Da Capo, Warszawa 2000.